

ODNOS CRKVE, DRŽAVE I POLITIKE PREMA DOKUMENTIMA PAPINSKOG MEĐUNARODNOG TEOLOŠKOG POVJERENSTVA

Marija PEHAR

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, 10 000 Zagreb
m.marijape@gmail.com

U radu se istražuju dokumenti papinskog Međunarodnog teološkog povjerenstva, renomiranog teološkog tijela osnovanog nakon Drugog vatikanskog koncila s nakanom plodnije suradnje teologije i crkvene hijerarhije. Za potrebe ovog rada ti su dokumenti, a riječ je o 30 dokumenata izdanih u razdoblju između 1969. i 2020. godine, analizirani pod vidom njihova doprinosa kompleksnom odnosu Crkve, države i politike, odnosno Crkve i različitih državnih uređenja. Detaljno istražujući one dokumente koji tematiziraju naznačenu problematiku, u radu se propituju aktualni teološki stavovi, argumenti i poticaji vezani uz odnos Crkve i politike, tragajući za odgovorom na pitanje o ulozi teologije u definiranju odrednica toga odnosa i njegovih ostvarenja, odnosno odgovorom na pitanje je li crkvena teologija ona koja samo apologetski argumentira postojeće stavove crkvene hijerarhije u odnosu na države i politike ili ona taj odnos kroz svoja promišljanja i osmišljavanja, usmjerava i suoblikuje. Pokušava se na primjeru tih dokumenata definirati konkretan doprinos teologije u određenju i ostvarenju toga kompleksnog odnosa. Pritom se te dokumente analizira u odnosu na koncilске dokumente koji im prethode, ali također sagledavajući i kontekst vremena u kojem nastaju, te osobito u odnosu na sadržaje dokumenata crkvenog učiteljstva koji nastaju nakon njih a referiraju se na isti sadržaj.

KLJUČNE RIJEČI: *Međunarodno teološko povjerenstvo, Crkva, politika, država*

Uvod

Kršćanska vjera, kao svjetonazor koji se uvijek živi u konkretnim povijesnim, lokalnim i kulturološkim uvjetovanostima svijeta, u svojoj zauzetosti i odgovornosti za svijet svakako uključuje određeno razumijevanje i odnos prema politici kao specifičnom ljudskom djelo-

vanju usmjerenom na oblikovanje suživota i zajedničkog dobra svih ljudi. To razumijevanje pretpostavlja principijelno razlikovanje Crkve i svijeta, Crkve i države, odnosno principijelno razlikovanje vjerničkog i socijalno-političkog identiteta, ali također upućuje i na nužnost prožimanja i ostvarenja njihovih odnosa. Ako se pak kroz povijest odnosa Crkve i svijeta pomnije motre i analiziraju različiti načini i ostvarenja odnosa i djelovanja Crkve prema svijetu, odnosno prema političkom djelovanju kao djelovanju za opće dobro, može se zapaziti da u pozadini takvih konkretnih određenja i djelovanja uvijek stoje i specifični utjecaji crkvene teologije koja ih na svoj način obilježava, određuje, pa i uvjetuje. Teologija određenog vremena zapravo je na neki način uvijek i osobna iskaznica Crkve toga vremena te stoga i značajno određenje i usmjerenje odnosa Crkve prema svijetu, odnosno ona koja je pozvana, polazeći od svjedočanstva objave izlagati ciljeve, legitimnost, strukture i granice crkvenog odnosa s politikom. Teolozi nisu nužno nositelji crkvenih hijerarhijskih službi, dakle oni koji izravno sudjeluju u oblikovanju odnosa Crkve prema državama i politikama. Ipak, budući da biblijska objava i kršćanska vjera, koje su predmet teologije, po svojoj naravi teže inkarnaciji u javni i kulturni život i potvrdi u tom životu, dakle javnosti i dijalogu sa svijetom, jedna od važnih zadaća teologije je i suradnja s crkvenom hijerarhijom i učiteljstvom Crkve u pronalaženju načina ostvarenja inkarnacije i ostvarenja kršćanske vjere u svijetu,¹ odnosno u njezinoj upućenosti na sveukupan javni život, što svakako uključuje i izgradnju odnosa s političkom djelatnošću usmjerenom općem dobru.

Za tu inkarnaciju kršćanstva u svijet u suvremenoj je povijesti od osobitog značenja Drugi vatikanski koncil i na njemu zapažena suradnja koncilskih otaca i teologa, koja je uvelike pridonijela novoj otvorenosti Crkve za svijet i dijalogu sa svim relevantnim čimbenicima sveukupnog ostvarenja ljudskog boljitka. Takva se značajna i plodonosna suradnja crkvenog učiteljstva s teologijom svakako željela nastaviti i nakon Koncila u radu Međunarodnog papinskog teološkog povjerenstva, čiji su dokumenti, upravo pod vidom jednog novog i specifičnog otvaranja Crkve svijetu i angažiranja u svijetu, što se može nazvati vjerničkom političkom djelatnošću, tema ovoga rada. Analiza tih dokumenata trebala bi ukazati na temeljne odrednice postkoncilskih crkvenih stavova o politici te razotkriti može li se u nekim izričajima javno izraženih crkvenih stavova prepoznati značajniji utjecaj teologije, ovdje konkretno Međunarodnog teološkog povjerenstva kao svojevrsnog službenog tijela crkvene teologije. Je li aktualna crkvena teologija ta koja samo obrazlaže i opravdava postojeće stavove i konkretne izričaje crkvene hijerarhije prema politici ili te stavove i odnose na neki način osmišljava, potiče, usmjerava, sugerira, pa i (su)stvora, (su)oblikuje?

1. Međunarodno teološko povjerenstvo

Molbu i poticaj za osnivanje papinskog Međunarodnog teološkog povjerenstva² izrazila je već prva opća biskupska sinoda održana neposredno nakon Koncila, u listopadu 1967.

---

¹ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Donum veritatis, Smjernice o crkvenom pozivu teologa*, Split, 1997., br. 11. Dokument izvorno objavljen 24. svibnja 1990. u: *Acta Apostolicae Sedis*, god. 82, Rim, 1990., str. 1550–1570. (dalje: *AAS*). Usp. također i IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis. Otkupitelj čovjeka*, Zagreb, ²1997. (izvorno objavljeno 1979.), br. 19.

² Službeni naziv je *Commissio Theologica Internationalis* (dalje: CTI ili Povjerenstvo).

godine, a Povjerenstvo je službeno utemeljio papa Pavao VI. 28. travnja 1969. godine, izražavajući želju za većom suradnjom teologa i hijerarhije. »Zamisa o koja je nadahnula osnivanje Povjerenstva jest želja da se trajno nastavi tijesna suradnja između pastira i teologa, koja je bila karakteristična za rad Drugoga vatikanskog koncila, pozivajući teologe s raznih strana svijeta.«³ Isti je papa 12. srpnja 1969. odobrio Statute CTI *ad experimentum*, a papa Ivan Pavao II. je 6. kolovoza 1982. objavio motuproprio *Tredicim anni*, kojim odobrava konačne Statute CTI.⁴

U početku je zamišljeno da dokumenti toga tijela, sastavljenog od renomiranih teologa iz cijeloga svijeta i iz različitih teoloških područja, savjetodavno posluže internoj uporabi Svete Stolice, a osobito Kongregaciji za nauk vjere, u rasvjetljavanjima pitanja od posebnog značenja za vjerski nauk.⁵ Stoga je određeno da na čelu CTI bude prefekt Kongregacije za nauk vjere,⁶ a njegovo sjedište u palači te Kongregacije. Članove CTI, koji se trebaju odlikovati ne samo znanjem nego vjernošću učiteljstvu Crkve, imenuje sam papa (odatle u nazivu »papinsko teološko povjerenstvo«) na prijedlog predstojnika Kongregacije i prema savjetu pojedinih biskupskih konferencija, na mandat od pet godina, koji može biti i ponovljen.⁷ Ipak su u svom autentičnom načinu rada, teološkim refleksijama, dijalogu i odlukama članovi potpuno slobodni. Tomu odgovara unutarnji način rada CTI, predlaganje i izbor tema, iznošenje stavova i mišljenja, (ne) donošenje zaključaka i završnih dokumenata ili pojedinačno izuzimanje od njih. Tako se i konačni rezultati teoloških promišljanja članova toga povjerenstva predaju izravno papi, a tek onda Kongregaciji. Tu je slobodu teološkog promišljanja i načina rada, diskusija i mogućih zaključaka istaknuo već papa Pavao VI. u svom pozdravnom govoru na prvom zasjedanju CTI, zaželjevši da članovi toga povjerenstva kao teolozi koji promišljaju i istražuju božanski nauk trebaju u svojim istraživanjima biti slobodni te služiti samo primatu objavljene istine i primatu vjere.⁸ Iz pozitivnog iskustva Koncila, ali iz same unutarnje logike teološkoga rada, jasno je da samo slobodno promišljanje i dijaloški otvoren govor mogu pridonijeti pluralnosti iz koje se uzajamnim slušanjem i otvorenošću duha i teološke spoznaje može iznjedruti put prema cjelovitoj istini i za Crkvu korisnim rješenjima i odgovorima na konkretna pitanja u određenom vremenu. U tom smislu čini se da nije pretjerano reći da je to Povjerenstvo dosad uvelike opravdalo svoj osnutak jer

³ Govor Svetog Oca Ivana Pavla II. članovima Međunarodnog teološkog povjerenstva prigodom 25. obljetnice njegova osnutka 2. prosinca 1994., *L'Osservatore Romano*, br. 1, 3. prosinca 1994., str. 6.

⁴ Usp. tekst *Statuta CTI ad experimentum*, objavljen u: *AAS*, god. 61, Rim, 1969., str. 540–541, kao i motu proprio *Tredicim anni*, koji donosi konačne Statute CTI, objavljen u: *AAS*, god. 74, Rim, 1982., str. 1201–1205. Na njemačkom jeziku unutar cjelovitog izdanja svih dosad izdanih dokumenata CTI u: *Theologie in weltkirchlicher Verantwortung. Die Dokumente der Internationalen Theologischen Kommission (1969–2020)* (ur. Barbara HALLENSLEBEN), Münster, 2022., str. 1–5.

⁵ Usp. Privremeni Statuti CTI: *AAS*, god. 61, Rim, 1969., str. 540–541.

⁶ Tako je prvi pročelnik bio Hrvat, kardinal Franjo Šeper (1969. – 1981.), tadašnji prefekt Kongregacije za nauk vjere. Nakon njega pročelnici su bili: Joseph Ratzinger (1981. – 2005.); Wiliam Levada (2005. – 2012.); Gerhard Ludwig Müller (2012. – 2017.) i aktualni Luis Francisco Ladaria Ferrer (od 2017.).

⁷ Od hrvatskih teologa članovi CTI bili su: Tomislav Janko Šagi-Bunić (u prvom sazivu), Ivan Fuček, Ivan Golub, Tomislav Ivančić i Željko Tanjić. Usp. Ante MATELJAN, Emanuel PETROV, »Službeni nauk Crkve i Međunarodna teološka komisija. Uz 50. obljetnicu osnutka i djelovanja«, *Obnovljeni život*, god. 78, br. 1, Zagreb, 2023., str. 67–80, ovdje str. 74.

⁸ Usp. *Theologie in weltkirchlicher Verantwortung*, str. 8–10.

su mnoge teme kojima se bavilo proizlazile iz konkretnih pitanja života Crkve i svijeta, izabirane i raspravljane slobodno i sa značajnim osobnim doprinosima, a zaključci njegovih dokumenata dijelom ili cjelovito našli su se primijenjeni u kasnijim poticajima i izričajima učiteljstva Crkve, otvorenim inicijativama i usmjerenjima za unutarnji život Crkve, njezin odnos sa svijetom, izraženim u mnogim crkvenim dokumentima različitih stupnjeva crkvenog autoriteta.

Iako su dokumenti CTI u početku zamišljeni kao tekstovi za internu službu papi i Kongregaciji za nauk vjere, ubrzo je postalo jasno da se sadržajem tekstova i zaključaka može okoristiti i šira crkvena i svjetska javnost zainteresirana kako za teološka pitanja koja dotiču unutarnji život Crkve, tako i za ona vezana za odnos Crkve i vjernika sa svijetom. Tako se počelo s objavljivanjem tekstova dokumenata, najprije na latinskom jeziku, a ubrzo i u različitim prijevodima na svjetske jezike. Prvi dokument, koji je izdan 1969. godine nakon prvog zasjedanja CTI, okrenut je više unutarnjem pogledu na samo Povjerenstvo i bavi se promišljanjima i definiranjem njegovih ciljeva i metoda, a svi ostali bave se različitim teološkim temama značajnim za vrijeme u kojem su donesene i temeljne preokupacije Crkve u tom vremenu. Povjerenstvo je dosad izdalo trideset dokumenata, kako slijedi: Promišljanja o cilju i metodama komisije (1969.), Katoličko svećeništvo (1970.), Jedinstvo vjere i teološki pluralizam (1972.), Apostolstvo Crkve i apostolska sukcesija (1973.), Principi kršćanskoga morala (1974.), Učiteljstvo i teologija (1976.), Ljudsko promaknuće i kršćansko spasenje (1977.), Sakrament braka (1977.), Izabrane teme kristologije (1980.), Teologija – kristologija – antropologija (1982.), Pomirenje i pokora (1983.), Dostojanstvo i prava ljudske osobe (1984.), Izabrane teme ekleziologije (1985.), Isusova svijest o sebi i svom poslanju (1986.), Vjera i inkulturacija (1988.), Interpretacija dogmi (1989.), Neka aktualna pitanja eshatologije (1991.), Izabrana pitanja teologije otkupljenja (1994.), Kršćanstvo i religije (1996.), Sjećanje i pomirenje: Crkva i grijesi prošlosti (2000.), Đakonat, razvoj i perspektive (2002.), Zajedništvo i služenje: ljudska osoba stvorena na sliku Božju (2004.), Nada u spasenje bez krštenja preminule djece (2007.), U potrazi za univerzalnom etikom: novi pogled na prirodni moralni zakon (2009.), Teologija danas; perspektive, principi i kriteriji (2012.), Trojedin Bog – jedinstvo ljudi. Kršćanski monoteizam nasuprot nasilja (2014.), *Sensus fidei* u životu Crkve (2014.), Sinodalnost u životu i poslanju Crkve (2018.), Vjerska sloboda u službi sveopćeg dobra (2019.), Reciprocitet između vjere i sakramenata u sakramentalnom poretku spasenja (2020.).⁹

Iz svega rečenog, jasno je da su dokumenti CTI veoma dragocjeni odraz teoloških strujanja i života Crkve u postkoncilskom vremenu te bi njihova analiza mogla ukazati na postavljeno pitanje o značaju teologije u suvremenom razvoju odnosa Crkve i svijeta. Ovdje ćemo pobliže navesti i istražiti one dokumente koji izravno tematiziraju odnos Crkve i politike ili makar sadrže određene ukaze, preporuke ili smjernice koje upućuju na taj odnos.

---

⁹ Za potrebe ovoga rada služimo se dokumentima u prijevodu na njemački jezik u već naznačenom izdanju *Theologie in weltkirchlicher Verantwortung*.

2. Dokumenti CTI i njihovi ukazi o odnosu Crkve i politike

Kako je vidljivo već iz samih naslova nabrojanih dokumenata CTI, nijedan od tih dokumenata ne bavi se izravno pitanjima odnosa Crkve, države i politike, odnosno politika kao takva nije izravna ili glavna tema promišljanja ili zaključaka nijednog od zasjedanja CTI. To, dakako, ne znači da se to Povjerenstvo ne dotiče pitanja vezanih uz svijet, društvo i konkretna društvena ostvarenja ljudskog života vezana za šire područje političkoga. Međutim, kada se bavi takvim temama, u njegovim se dokumentima više govori o različitim religioznim, nacionalnim ili kulturološkim tradicijama ili društvenim uvjetovanostima, nego izravno o različitim državnim politikama ili političkim sustavima, pa i kada je jasno i kada se očito podrazumijeva da su religijske, nacionalne i kulturološke tradicije iznjedrile različite političke sustave i državna ustrojstva koji su u sadašnjem trenutku konkretni subjekti mogućeg dijaloga Crkve sa svijetom, odnosno odgovorni čimbenici za pravilan razvoj i ostvarenje ljudskog društva i dostojanstva čovjeka kao cjelovite osobe, što je primarni interes teoloških (crkvenih) zalaganja i na što primarno ciljaju i dokumenti CTI. U skladu s tim primarnim interesima teologije Crkve, u nekim dokumentima, iako im je primarni interes nešto drugo, nikako nije bilo moguće u potpunosti izbjeći doticanje i oslovljavanje političke dimenzije društvenog života. Pritom je ta dimenzija u nekim dokumentima tek spomenuta, dok je u nekim ipak nešto šire izložen crkveno-teološki pogled na nju, uvijek pod vidom konkretne problematike koja se u pojedinom dokumentu tematizira i obrađuje.

2.1. *Ljudsko promaknuće i kršćansko spasenje (1977.)*

Ovo je sedmi po redu dokument CTI,¹⁰ a rezultat je bavljenja tematikom za koju se to Povjerenstvo odlučilo već 1974. godine, potaknuto »različitim teologijama oslobođenja« koje su u Latinskoj Americi, ali i šire, kao posljedica Drugog vatikanskog koncila, u to vrijeme dobivale veliku pozornost.¹¹ Iako je zbog svoje tematike izravno vezan uz pitanje odnosa Crkve i politike, pa su tako razumljiva i značajna iščekivanja ovoga istraživanja vezana uz njega, dokument ne treba razumjeti kao konačnu teološku prosudbu nad teologijom oslobođenja i različitim verzijama političkih teologija koje su se u to vrijeme pojavljivale, nego kao još jedan doprinos tada veoma živoj crkvenoj i teološkoj diskusiji oko te problematike. U dokumentu se priznaje vrijednost teologije oslobođenja, ali se razotkrivaju i njezine granice, te se upozorava na neke nejasnoće i opasnosti koje iz nje proizlaze. Prema biblijskoj objavi jasno je da se jedino Bog u svojoj slobodnoj suverenosti brine za istinsko promaknuće čovjeka, on je jedini istinski osloboditelj. Ta vjera, dakako, ne opravdava ljudsku pasivnost u situaciji neljudskih životnih uvjeta, štoviše upravo osposobljava čovjeka da se unutar povijesti zauzima za ostvarenje pravednijeg svijeta, odnosno za borbu protiv »institucionalizirane nepravde«. Iako je grijeh primarno osobna kategorija, u dokumentu se ističe da se može govoriti o »institucionaliziranom grijehu« i o »grešnim

¹⁰ Usp. *Theologie in weltkirchlicher Verantwortung*, str. 54–67.

¹¹ To u samom uvodu dokumenta ističe Karl Lehman, koji je u to vrijeme bio predsjednik jednog potpovjerenstva koje je izradilo taj dokument. Usp. *Ibidem*, str. 54.

strukturama«, koje kroz moć grijeha i nepravde mogu prodrijeti u socioekonomske i političke strukture ljudskog zajedništva. Stoga je, prema mišljenju teologa, ispravno zahtijevati reformu takvih struktura i tražiti temeljni respekt pred jednakim dostojanstvom svih ljudi u osiguravanju elementarnih ljudskih prava i jednaku raspodjelu temeljnih životnih šansa.¹² Prepoznaje se, dakle, značajnim pitanje o odnosu svjetske povijesti i povijesti spasenja. Iako se ova dva pitanja ne smiju identificirati, treba ih promatrati kao jedinstvo.

Iako upućuje na povezanost i potrebu usklađivanja, CTI ipak vrlo pažljivo upozorava da kršćani trebaju razlikovati između rasta Božjeg kraljevstva i ovozemnog ljudskog napretka. Poziva se pritom na nauk Drugog vatikanskog koncila, osobito na Dogmatsku konstituciju o Crkvi i Dekret o apostolatu laika, prema kojima eshatološka nada koja proizlazi iz vjere mora prožeti strukture svjetovnog života, na način da se sačuva i njihovo međusobno razlikovanje i njihov sklad.¹³ Istaknuto razlikovanje ne smije pak prema mišljenju teologa voditi međusobnom suprotstavljanju ili nekom dualizmu u praktičnom življenju vjere. Stoga je značajno svako ljudsko, pa u tom smislu i kršćansko, zauzimanje za pravednije društvo, te ljudski naponi za humanizacijom i napretkom ljudskog društva na taj način mogu dobivati i određeno spasenjsko značenje, odnosno, mogu se razumjeti i kao svojevrsna anticipacija ostvarenja Božjeg kraljevstva. Iz tih je polazišta razumljivo i u potpunosti prihvatljivo da se i kršćanska vjera može ponekad razumjeti kao povijesna praksa u smislu preobrazbe i obnove socijalno-političkih odnosa. Ipak, CTI upozorava da se tu vjeru i praksu ne smije shvaćati u smislu da bi politički angažman u jednom totalitarizmu i radikalizmu obuhvaćao i vodio sva ljudska, odnosno kršćanska nastojanja.

Teolozi konstatiraju kako crkvene zajednice žive uvijek u konkretnim društvenim sredinama koje pretpostavljaju različita politička uređenja, koja onda u odnosu prema Crkvi daju različite akcente u zemljama tzv. Prvog, Drugog i Trećeg svijeta. CTI polazi od činjenice da Crkva, koja po svom utemeljenju nije navezana za naciju, rasu, način života ili bilo koji običaj,¹⁴ upravo radi toga ne smije biti zamijenjena nikakvim društveno-političkim sustavom ili s nekim takvim identificirana. Ali, drži isto tako da kao što ne smije biti upletena u mrežu političkih zahtjeva za moći, ne smije se ni prepustiti nekoj čistoj neutralnosti ili indiferentizmu, niti se potpuno povući u područje apolitičnosti. Nipošto ne smije upasti u zamku bilo kakvih kalkulacija s političkom moći, ali mora trajno držati budnom svijest za političke posljedice vlastitih aktivnosti ili propusta. Po primjeru starozavjetnih proroka treba izoštravati vlastitu savjest za vjerničku socijalnu kritiku, ali i sama biti solidarna sa siromasima svih vrsta. Prije svega, ne smije šutjeti u onim političkim situacijama u kojima se gaze elementarna ljudska prava. Pritom, u toj obrani ljudskih prava kršćani nikada ne smiju zagovarati nasilje kojim bi se dolazilo do društvenih promjena. CTI pritom osobito upozorava kršćane različitih političkih opcija, da socijalno-političke suprotnosti među njima ne smiju zapriječiti međusobno kršćansko zajedništvo, osobito očitovano i prepoznatljivo u slavljenju euharistije.

---

¹² Vidi 4. poglavlje tog dokumenta u: *Ibidem*, str. 62–63.

¹³ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, »Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi« (21. XI. 1964.), br. 35–36; te »Apostolicam actuositatem. Dekret o apostolatu laika« (18. XI. 1965.), *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 5.

¹⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, »Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu« (7. XII. 1961.), *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 58 (dalje GS).

Za CTI je važno da političke opcije kojima se kršćani pridružuju nikada ne bi smjele biti tako militantne da bi povrijedile univerzalnost kao temeljno određenje kršćanske Radosne vijesti koja se treba navješćivati svima. Crkva ne smije nikoga isključivati, pa ni protivnike u političkim promišljanjima. Dakle, za kršćane je bitno da nikakve političke konfrontacije ne smiju zasjeniti mir i pomirenje kao temeljne ciljeve i plod kršćanskoga djelovanja, te politika za njih nikada ne smije postati ona zadnja instanca životnoga smisla. Crkva, dakle, ne bi smjela zagovarati nikakve ekskluzivne političke opcije koje ne bi prihvaćale izbore drugih, nego bi totalitaristički razarale bit političnosti. Štoviše, CTI naglašava da je upravo dužnost i obveza Crkve suprotstaviti se takvim zahtjevima, ponekad u otvorenim izjavama i hrabrim protestima, ponekad u šutljivom podnošenju trpljenja i boli, a ponekad će Crkva možda trebati i u mnogovrsnim oblicima mučeništva nasljedovati svoga Gospodina. Kao zaključak u dokumentu se još jednom upozorava da Crkva u svakom slučaju treba paziti da u novim vremenima i novim prilikama ne bi ponavljala neke situacije koje su se kroz povijest odnosa Crkve i ljudskih društava pokazale kao lažna rješenja, kakvo je, primjerice, divinizacija političkoga.

Za razliku od toga dokumenta, izdanog relativno kratko vrijeme nakon utemeljenja CTI, a u kojemu se eksplicitno spominje i u nekim elementima jasno definira odnos Crkve prema politici, u mnogim će kasnijim dokumentima ta tema biti doticana tek sporadično i površno, više u kontekstu područja i tema od izrazitijeg teološkog interesa ili tek kao dodirna točka s njima. Navodimo te dokumente s kratkom naznakom njihova doticaja teme politike, odnosno odnosa Crkve i politike.

2.2. Dostojanstvo i prava ljudske osobe (1984.)

Ovaj dokument¹⁵ počiva na kršćanskom uvjerenju da je svaki čovjek po stvorenosti na sliku Božju obdaren slobodom. Sloboda kao znak i iskaz slike Božje očituje se u ljudskoj duši, u ljudskom razumu i volji. Činjenica slobode temelj je posebnog dostojanstva ljudske osobe, a iz tog dostojanstva proizlaze onda i sva temeljna ljudska prava. Posebno mjesto među tim pravima zauzima pravo na vjersku slobodu. Nakon što je tako izložen kršćanski nauk o dostojanstvu i pravima ljudske osobe, Povjerenstvu se čini korisnim istu temu sagledati pod vidom različitih kultura, različitih socijalnih, ekonomskih i političkih područja toga vremena. U tom se kontekstu u tom dokumentu spominje tzv. Prvi, Drugi i Treći svijet.

U zalaganju za izgradnjom i očuvanjem ljudskog dostojanstva CTI se obraća kako kršćanima tako i nekršćanima, potičući ih na internacionalni zajednički rad i zalaganje za bolju pravnu obranu sloboda kod svih vlasti i moćnika koji se za tu slobodu nedovoljno zauzimaju. Upozorava se da se u tzv. Prvom svijetu ljudska prava čisto formalno shvaćaju kao apsolutna autonomija, pri čemu istinsko dostojanstvo i ljudska sloboda u tom krivom shvaćanju ipak mogu biti izgubljeni. U takvom se svijetu prema mišljenju teologa nerijetko osjeća snažan pritisak konzumizma, individualizma, što praktički vodi egoizmu, dok biva izgubljen smisao za više vrijednosti, smisao za obvezu i brigu za zajedničko dobro.

¹⁵ Usp. *Theologie in weltkirchlicher Verantwortung*, str. 146–163.

Potreba za bezgraničnom slobodom postaje glavna norma socijalnog i moralnog života, tako da se povećavaju nepravedne i pretjerane socijalne razlike među ljudima, što vodi u diskriminaciju ljudskih prava. U takvim društvima, dakle, za obranu istinskog dostojanstva i prava čovjeka nije dostatno očuvanje samo pravnih normi, nego teolozi naglašavaju kako treba raditi na unutarnjoj preobrazbi srca svakog čovjeka.

U tom se dokumentu pod zemljama Drugog svijeta misli na one političke režime koji se nalaze pod vodstvom realnog marksizma, u kojima je sama ta ideologija i njezin pogled na čovjeka najveći problem. Prema tzv. historijskom materijalizmu, koji je u temeljima marksizma, čovjek nema svoje izvorište u Bogu, nego nastaje razvojem iz materije. U dokumentu se primjećuje kako i u tim zemljama postoje nominalno ozakonjena ljudska prava, prava osobe, savjesti, slobode, ali ona ipak imaju potpuno drugo značenje od onoga koje se podrazumijeva ne samo u kršćanstvu nego i u internacionalnom pravu. CTI zaključuje da je unatoč nemalim poteškoćama komunikacije i razumijevanja, i s tim društvima nužno stvarati djelotvoran dijalog i od tog dijaloga nikad ne odustajati.

Narodi tzv. Trećeg svijeta žele istaknuti i sačuvati svoju kulturu, uspostaviti ili povećati svoju političku samostalnost te zahtijevaju tehnički i ekonomski napredak. U tim su zemljama osobito istaknuti zahtjevi za socijalnim pravima ljudi te većom pravednošću u ekonomskim i političkim aspektima. Njihova je moć i politička snaga značajno manja nego zemalja Prvog i Drugog svijeta. CTI stoga poziva kršćane i sve ljude da prepoznaju ljudske i kulturne vrijednosti tih zemalja i ljudi koji u njima žive te na svim razinama dignu svoj glas u obrani njihova dostojanstva, njihovih vrijednosti i zauzmu se za njihova izgubljena ili osporavana prava.

CTI se, dakle, zauzima za ljudska prava u čitavom svijetu, nudeći pri njihovu definiranju i ostvarenju praktičnu i doktrinarnu kršćansku pomoć. Zauzima se da bi se takva temeljna prava definirala i kao pravno obvezujuća sankcionirala u slučaju kršenja. Ipak, zaključuje da je potpuno priznanje i praktično ostvarenje ljudskih prava na cijelom svijetu moguće samo ukoliko bi sve države, osobito u konfliktnim slučajevima, priznale jurisdikciju jedne internacionalne institucije i u tom smislu odustale od vlastitog apsolutnog suvereniteta. Tako, ne miješajući se izravno u nijednu konkretnu politiku ipak sugerira i predlaže neke univerzalne politički relevantne smjernice. Jasno je i to se u dokumentu ističe da bi se za ostvarenje tako ponuđenog pravnog konsenzusa moralo odustati od doktrinarnih razmišljanja kakva su postojala u prošlosti kao i od skučenih životnih odnosa kakvi postoje u nekim društvima.

Iako CTI u tom dokumentu ne tematizira izravno pojedinačne političke sustave i opcije kao ni odnos Crkve prema njima ili prema politici općenito, ipak hrabro iznosi neke konkretne ukaze koji se, iako izrečeni na globalnoj razini, ipak izravno tiču različitih pojedinačnih političkih opcija u smislu njihove sveopće odgovornosti za čovjeka i ljudsku slobodu. Polazeći od kršćanskog pogleda na ljudsko dostojanstvo dokument nudi jednu širu i praktično ostvarivu platformu temeljnog ljudskog dostojanstva i ljudskih prava koja bi bila prihvatljiva za čitav svijet, uočavajući različitost načina njezine primjene u dijalogu s različitim političkim sustavima.

2.3. *U potrazi za univerzalnom etikom: novi pogled na prirodni moralni zakon (2009.)*

Izravan poticaj za promišljanje teme naznačene u naslovu dokumenta¹⁶ Povjerenstvo je dobilo od Kongregacije za nauk vjere. U dokumentu nastalom u vremenu pojačane svijesti o globalizaciji, pa tako i internacionalizaciji mnogih svjetskih problema, ne iznenađuje da se polazi od činjenice da je cijelo čovječanstvo jedno nerazdruživo zajedništvo, čiji su mnogi problemi rješivi samo na internacionalnoj razini. Stoga se dokument propituje o moralnim vrijednostima koji bi svim ljudima i društvima bili zajednički i kao takvi pridonijeli jedinstvu i sveopćem ljudskom traganju za mirom i srećom. CTI zapaža kako je pitanje moralnog utemeljenja prava i politike u zadnje vrijeme izdvojeno iz određenih područja suvremene kulture te iznosi kršćanski stav prema kojemu se ne može razdvajati politika od etike, kao ni civilni zakoni i pravni poredak od višega moralnog zakona.

U IV. poglavlju dokumenta, naslovljenom »Naravni moralni zakon i zajednica«, izlaže se regulativna uloga propisa naravnoga moralnog zakona u političkom životu. Polazi se od konstatacije da je ljudska osoba središte političkog i socijalnog reda, jer je ona cilj, a ne sredstvo. Stoga se i zajedničko dobro, koje bi trebalo biti cilj i svakog političkog poretka, definira kao sveukupnost stvarnosti koji služe razvoju ljudske osobe. S obzirom na to CTI u naravnom moralnom zakonu prepoznaje normativni horizont u kojem se treba kretati i ostvarivati svaki politički poredak. Iznosi se socijalni nauk Crkve, koji izdvaja četiri vrijednosti kojima se definira naravni poredak društva koje bi bilo u službi ljudske osobe: sloboda, istina, pravednost i solidarnost. U dokumentu se potvrđuje kako te vrijednosti odgovaraju zahtjevima moralnoga reda u suglasnosti s naravnim moralnim zakonom. Bez slobode društvo se pretvara u diktaturu jačega. Ako istina po sebi nije obvezujuća, tada najvjekštiji u društvu prisiljavaju druge na svoju istinu. Bez pravednosti ne postoji društvo, nego vlada nasilje. I konačno, društvo mora biti vođeno solidarnošću, međusobnom pomoći i solidarnom rasporedbom dobara koji su na raspolaganju zajednici.

Prema mišljenju CTI u razvoju ljudskog društva bilo bi nužno ostvariti prijelaz iz antropološke kategorije naravnoga zakona u juridičke i političke kategorije organiziranja zajednice, tako da naravno pravo kao pravni izričaj naravnoga moralnog zakona u političkom poretku bude i mjerilo pravednih odnosa među članovima zajednice. Tako pozitivno pravo mora uključivati zahtjeve naravnoga prava. Ipak, CTI smatra važnim upozoriti na možebitna pretjerana očekivanja od političkih uređenja u smislu da ih se ponekada kroz povijest shvaćalo kao preslik transcendentalnoga božanskog poretka, što je bio slučaj u starim kozmologijama političkih teologija. Podsjeća se da je upravo Biblija ona koja je pridonijela desakralizaciji ljudske moći kakva je postojala u starim formama teokracije, iako je kroz povijest bilo slučajeva da su neke od tih formi i u kršćanskim sredinama zamagljivale bitne razlike između političkoga i religioznoga. CTI jasno ističe da područje političkoga nije područje nebeske države, nego pripada nesavršenom i privremenom ovozemaljskom redu ljudskog života u kojem se tek iščekuje ostvarenje i ispunjenje onostranoga. Stoga država ne može biti nositelj konačnog smisla čovjeka. To područje pripada vjerskim zajednicama, filozofiji i duhovnosti, te ih obvezuje da pridonose zajedničkom dobru, jačaju socijalnu dimenziju suživota i potiču univerzalne vrijednosti koje su u temeljima političkog uređenja.

¹⁶ Usp. *Theologie in weltkirchlicher Verantwortung*, str. 578–635.

Političko uređenje nije pozvano biti prenositeljem Božjeg kraljevstva na zemlju, pogotovo ga ne smije silom uspostavljati, iako svojim prinosima u području pravednosti, solidarnosti i uspostave mira može sudjelovati u njegovoj anticipaciji na zemlji. Legitimna i zdrava laičnost države sastoji se u razlikovanju nadnaravnog reda teologalne vjere i političkog uređenja. Političko uređenje je ipak povezano s univerzalnom ljudskom etikom upisanom u ljudsku narav. Stoga zajednica pojedincima koji je čine mora omogućiti ostvarenje cjelovitoga ljudskog života, uključujući određene duhovne i vjerske vrijednosti. Ukoliko bi Bog i sveukupna transcendentnost bili isključeni iz horizonta politike, tada bi ostala samo vlast čovjeka nad čovjekom. Totalitarne ideologije i režimi kroz povijest pokazuju što se događa u takvim slučajevima te zašto političko uređenje bez uključivanja transcendentnog horizonta, koji je u povezanosti s naravnim moralnim zakonom, ne može biti prihvatljivo za čovjeka.

CTI, dakle, osuđuje kako političko-religijske osmoze prošlosti tako i totalitarizme koje je čovječanstvo iskusilo u 20. stoljeću te se zalaže za jednu zdravu reakciju prema kojoj bi u suvremenoj politici došao do izražaja razum i prema kojoj bi se ponovno prihvatila valjanost aristotelovsko-tomističkog diskursa o naravnome moralnom zakonu. Politika kao organizacija zajedničkog života i provedba njegovih zajedničkih projekata pripada naravnom redu i mora pokrenuti racionalnu debatu koja je otvorena za transcendentno. Naravni moralni zakon koji je u temelju socijalnog i političkog reda ne zahtijeva privolu vjere, nego razuma. Stoga se zahtijeva trajno čišćenje razuma. Prema dokumentu, samo na taj način može političko uređenje izbjeći samovolju, privatne interese, organiziranu laž i manipulacije. Uvažavanje naravnoga moralnog zakona brani državu od napasti da u sebe usiše civilno društvo i ljude podloži nekoj ideologiji. Naravni moralni zakon čuva ideju pravne države koja je strukturirana na principu supsidijarnosti te tako respektira osobe i korporacije na posredničkim razinama i regulira njihovo zajedničko djelovanje.

Uvođenjem snažnije racionalnosti i istodobnim uvažavanjem transcendentnosti Božje ljubavi, koja brani klanjanje svim na zemlji uspostavljenim političkim uređenjima, može se razotkriti pravo lice velikih političkih mitova. CTI se stoga poziva na Božju volju, kako je objavljena u Bibliji, a prema kojoj se svi ljudi trebaju usmjeravati i ravnati prema zakonu koji je upisan u njihovu nutrinu. Taj je naravni zakon prema kršćanskom uvjerenju usavršen i ispunjen u utjelovljenom Logosu, Isusu Kristu, te je njegovo evanđelje ljubavi postalo najuzvišeniji oblik kršćanske etike. Novi zakon evanđelja, posredovan ljudima po Duhu Svetom, ne isključuje naravni moralni zakon, nego ga uvažava i ispunja. Tako se u duhu razuma prosvijetljenog vjerom mogu spoznati usmjerenja naravnoga moralnog zakona koja pokazuju put cjelovitog razvoja čovjeka.

Dokument, kako je i razvidno, treba shvatiti kao teološki doprinos traženju jedne univerzalne etike te je kao takav ponuđen sveopćoj javnosti kao moguća podloga zajedničkim naporima i traganjima svih ljudi za međusobnim priznanjem univerzalnih moralnih normi koje se temelje u racionalnom pristupu stvarnosti. U tom smislu dokument se dotiče državnih i političkih uređenja kao sugovornika i partnera Crkve na putu ostvarenja cjelovitosti i punine svake ljudske osobe, prepoznajući i jasno razgraničavajući njihove dužnosti, ali i granice, osobito s obzirom na duhovnu dimenziju čovjeka.

2.4. Trojedini Bog – jedinstvo ljudi. Kršćanski monoteizam nasuprot nasilju (2014.)

Dokument¹⁷ je promišljan u zasjedanjima CTI od 2009. do 2013. godine te je objavljen u siječnju 2014. godine. Teolozi primjećuju da je to vrijeme u kojem je porastao broj različito argumentiranih teorija koje su povezivale monoteizam i vjerske ratove, odnosno religiozno nasilje. Budući da se kršćanstvo oduvijek razumijevalo kao monoteizam, iako u jednom specifičnom obličju, jedno od glavnih pitanja na koja CTI u tom dokumentu želi potražiti argumentiran odgovor je: Kako se katolička teologija može kritički suočiti s kulturološkim i političkim mišljenjima koja zagovaraju nutarnju povezanost između monoteizma i nasilja? Stoga se odmah u prvom poglavlju promišlja pitanje monoteizma u onom značenju kako je sadržano u nekim stavovima političkih filozofija. Prepoznaje se da se pojam monoteizma uglavnom koristi preopćenito, odnosno da se unutar suvremene kulture izjednačava njegovo značenje u svim povijesnim religijama (židovstvu, islamu i kršćanstvu). Pojednostavljeno se razvija i u nekim aspektima s pravom kritizira slika monoteizma, koja je ipak strana autentičnoj kršćanskoj objavi. Iako se ne mogu zanijekati neka povijesna zastranjenja religijskog opravdanja nasilja kao ni zatajiti uznemirujući fenomen nasilja u suvremenom svijetu, pri čemu se može uočiti i inspiriranost religijskim elementima, odnosno povezanost s vjerskim fundamentalizmom, te znakovita povezanost između politike etničkih nejednakosti i terorističkih strategija, CTI izražava kritički pridržaj nasuprot izjednačenja svih monoteizama i iz toga proizašlog pretjeranog pojednostavljenja kod nekih političkih filozofija, koje jedinu alternativu prepoznaje u izboru između nužno nasilnog monoteizma i tobožnjeg tolerantnog pluralizma.

Promišljanja teologa ciljaju predstavljanju tipičnih oznaka kršćanskog monoteizma utemeljenog na otajstvu unutartrojstvenog Božjeg života. Stoga se u dokumentu izlažu pojedini aspekti trinitarnog nauka temeljenog na objavi, koja proizlazi iz spasenjskog događaja Isusa Krista, te se konačno u petom poglavlju sažimaju elementi onog specifično kršćanskog monoteizma koji određuju crkveno djelovanje na području pomirenja ljudi s Bogom i međusobno. Tako se nasuprot militantnom ateizmu i religijskom nasilju, koji svaki na svoj način pridonose i potiču opravdanje nasilja u svijetu, upravo u autentičnoj vjeri Crkve prepoznaje nada svih naroda svijeta za moguć dostojanstveni suživot u kojem je dostojanstvo drugoga i drukčijega temeljna postavka i preduvjet egzistencije. Naravno, zadaća je Crkve da svojim životom i svakodnevnim naporima svijetu posreduje ispravnu i autentičnu kršćansku poruku spasenja, slobodnu od bilo kakva miješanja političkog suvereniteta i Božjeg vladalaštva.

Iako se u tom dokumentu rezolutno odbija kritika nekih političkih filozofija kojom se kršćanstvo kao monoteistička religija našlo na udaru i pod prigovorima zbog religijskog opravdanja nasilja u svijetu, te se razotkriva njihovo nepoznavanje specifičnosti kršćanskoga trojstvenog monoteizma kojim se takve kritike osporavaju i pobijaju, dokument primarno nije pisan kao apologija kršćanstva pred suvremenim svijetom ili pred krivim poimanjem kršćanstva, nego je prije svega upućen članovima Crkve, koje se podsjeća na ispravno shvaćanje trinitarnog nauka kao temeljnog kršćanskog određenja, da bi se tako iznutra doživljeno i prakticirano moglo jasnije posredovati i svijetu i samo kao takvo polučiti istinsku političku relevantnost primjerenu biću i poslanju Crkve.

¹⁷ Usp. *Theologie in weltkirchlicher Verantwortung*, str. 679–725.

2.5. Vjerska sloboda u službi sveopćeg dobra. Teološko suočavanje s aktualnim izazovima (2019.)

Za tu se temu, zajedno s još dvjema (sinodalnost Crkve i reciprocitet vjere i sakramenta). Povjerenstvo odlučilo glasovanjem između pet tema, koje je pred CTI iznio Gerhard L. Müller, tadašnji prefekt Kongregacije za nauk vjere, a koje je predlagao on osobno ili papa Franjo. Tema je raspravljena od 2014. do 2018. godine, a dokument konačno izdan 2019. godine.¹⁸

U dokumentu se CTI bavi temom vjerske slobode kao jednim od osnovnih ljudskih prava i govori o važnosti njezine zaštite u suvremenom svijetu. Dokument analizira teološke, etičke i filozofske aspekte vjerske slobode i poziva na dijalog među religijama i kulturama kako bi se postigao napredak u ostvarivanju vjerske slobode kao temeljnog ljudskog određenja. Kao polazište promišljanja uzima se Deklaracija o slobodi vjerovanja Drugog vatikanskog koncila *Dignitatis humanae*¹⁹ i njezin stav o vjerskoj slobodi kao neotuđivu pravu pojedinca utemeljenu u dostojanstvu ljudske osobe, koje je kao takvo temelj i izvor i političkog i društvenog reda u društvu. To polazište u suglasnosti je s načelom koje vrijedi kao sveopće načelo filozofske i političke moderne: ljudska osoba ne smije se nikada promatrati kao sredstvo, nego uvijek kao cilj. Dakako, CTI uzima u obzir i uvelike izmijenjene društvene i političke okolnosti suvremenog svijeta, u kojem se pojam ljudskih prava i građanskih sloboda iznova definira u jednoj liberalnoj, demokratskoj, pluralističkoj i sekularno političkoj kulturi, te u tom dokumentu otvoreno govori o izazovima koji proizlaze iz pojave relativizma i sekularizacije u suvremenom društvu te se zalaže za promicanje vjerskih vrijednosti kao temelja za izgradnju mira i pravедnosti u svijetu.

Velika se važnost pridaje priznanju vjerske slobode od strane države te potrebi za zaštitom i promicanjem tog prava, dakle o političkoj dimenziji vjerske slobode. Međutim, ističe se da vjerska sloboda ne smije biti iznad drugih ljudskih prava i da država ima obvezu jamčiti jednakost svih građana bez obzira na njihovu vjeroispovijest. Prema kršćanskoj tradiciji prava utemeljena na dostojanstvu ljudske osobe temelje se na slobodi koja se realizira i kao odgovornost za zajedničko dobro. Sličan pogled dijele i druge religije. Pritom je važno paziti da priznanje jednake časti za sve osobe ne zatire različitosti, koje obogaćuju ljude kroz međusobno dopunjavanje. A državna je vlast ona koja mora paziti da te životne različitosti služe zajedničkom dobru te ih institucionalno podupirati.

Istaknutom društvenom značenju slobode pridonose različite korporacije i skupine koje posreduju između osobnih prava pojedinca i interesa države. To su supsidijarne institucije u interesu zajedničkog dobra koje mogu imati posredničku ulogu između osobnih prava pojedinca i interesa države. U tom kontekstu CTI vidi i ulogu Katoličke Crkve, koja se ne razumijeva kao subjekt privatnog interesa, nego je njezino poslanje evangelizacija kojom se navješćuju Božju ljubav za sve ljude. Ona ne služi političkim interesima, nego pridonosi javnom životu jačanjem socijalnih veza i društvenog sudioništva. Kao takva značajna je za zajedničko dobro i razvoj političkog humanizma. U tom smislu pridonosi jačanju

---

¹⁸ Usp. *Theologie in weltkirchlicher Verantwortung*, str. 822–868.

¹⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, »Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja« (7. XII. 1965.), *Dokumenti*, Zagreb, 2008. Budući da je koncilna deklaracija na neki način rezultat sazrijevanja procesa koji se odnosi na biće Crkve i njezin pravno oblikovani odnos prema državi, dokument CTI donosi najprije kratak pregled pretkoncilskog razvoja toga odnosa.

etosa i povezanosti civilnog društva u okviru državno reguliranih mogućnosti i granica. To isključuje svaku teokratsku simbiozu države i vjerske zajednice. Sukladno koncilskoj Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu i njezinu prijedlogu o očuvanju i autonomiji Crkve i države i njihovoj međusobnoj upućenost jedne na drugu,²⁰ CTI naglašava važnost jasnog razdvajanja Crkve i države i očuvanje njihovih specifičnih vlastitosti. Nijedna država ne smije nametati određene vjerske stavove i prakse svojim građanima, ni provoditi politiku koja bi na neki način bila nadomjestak vjeri i religiji, a Crkva se ne smije miješati u politička pitanja i donošenje političkih odluka. Ipak, Crkva ima pravo i dužnost sudjelovati u javnom dijalogu te izražavati svoje mišljenje o društvenim pitanjima. Crkva i država trebale bi, dakle, surađivati u službi općeg dobra i promicanju vjerske slobode kao sveopće dobrobiti svakog društva, ali i svih ljudskih prava, te biti otvorene za dijalog i suradnju u rješavanju zajedničkih problema i izazova.

Jednakost svih građana izvorno je zagwarantirana uređenim odnosima pojedinca i države. CTI pritom uočava opasnost postojanja svojevrsne ravnodušnosti države prema različitim oblicima oblikovanja etike i kulture, odnosno njihova izjednačavanja, te na njih upozorava. Govoreći o moralnoj neutralnosti države, CTI upozorava da se neutralnost države ne smije ograničiti samo na omogućavanje jednakosti ljudi pred zakonom i tako pretvoriti u etički relativizam nego se treba protegnuti i na određene definicije dobra. Razotkrivajući da bi izgovorom neutralnosti naspram etičkih vrijednosti država pokazala da samo prividno razlikuje između zajednica koje potiču stvarnu slobodu povezanu s pravom i onih kojima društvena povezanost i zajedničko dobro možda štete, CTI prepoznaje opasnost iluzije i ambivalentnost moralno neutralnih država, pozivajući se na moralnu savjest koja je usmjerena bitno na istinu dobra koja joj prethodi. Ističe da kršćani nikada ne smiju pridonositi politikama koje bi pod izlikom državne neutralnosti ili društvenog pluralizma bile nezainteresirane za etičke norme, nego je upravo zaštita takvih normi obveza svakog oblika ljudskog zajedništva i političke javnosti.

U daljem razvoju dokumenta promišlja se konkretna primjena vjerske slobode, odnosno posredovanje vjerske slobode u životu civilnog društva, koje bi je kroz svoje institucije moralo urediti i štiti. Konstatira se da su u mnogim zemljama vjerske slobode ili potpuno zatrte ili ograničene te se ne može govoriti o istinskoj slobodi vjere, čak ni u nekim zemljama koje se deklariraju kao demokratske. Isto tako, CTI upozorava da se ne mogu jednako vrednovati svi izričaji religioznog života. Treba ih prosuđivati prema kriteriju, u kojoj mjeri oni društvu u cjelini posreduju smisao i oslonac i koliko pridonose očuvanju zajedničkog dobra. Pritom je politički autoritet čuvar javnog reda i obvezan je štiti građane od napada, manipulacija i raznih iskorištavanja koji se pod krinkom vjere prakticiraju u nekim vjerskim zajednicama. Dokument naglašava da se vjerska sloboda ne bi smjela koristiti za poticanje na nasilje ili diskriminaciju drugih vjerskih skupina ili pripadnika drugih vjerskih uvjerenja. Politika se mora pobrinuti za ista prava svih vjerskih zajednica

²⁰ Usp. GS, br. 76. Osim toga koncilskog teksta CTI upućuje i na jedno pojašnjenje koje je 24.11.2002. izdala Kongregacija za nauk vjere. Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinarna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu*, Zagreb, 2003., br. 6. Tu se također upućuje na neovisnost građanske i političke sfere od religijske i crkvene, ne zaboravljajući ipak njihovu međusobnu upućenost jedne na drugu zbog obostranog služenja čovjeku i promicanju općeg dobra.

koje služe ljudskom dostojanstvu. Osobito je istaknuta potreba za zaštitom manjinskih religijskih zajednica. Takvo pravno uređenje odnosa države i religije, odnosno Crkve, orijentira se na očuvanje slobode pojedinca i njegove savjesti. Stoga se u dokumentu iznose jasna očekivanja od država i političkih uređenja u svrhu očuvanja vjerske slobode kao slobode savjesti svakog pojedinca. Štoviše, inzistira se da civilni zakoni koji se protive naravnom moralnom zakonu ne mogu obvezivati savjest. U takvim slučajevima svaka država mora priznati pravo čovjeka na protivljenje zbog priziva savjesti.

Iz svega navedenog jasno je da ni taj dokument CTI nema namjeru pružiti detaljnu refleksiju političkih i eklezijalnih interpretacija koje suodređuju temu vjerske slobode jer su povezane s kategorijama i pojmovima koje u različitim kulturama imaju različito značenje. On više želi biti pomoć onima koji kršćansku vjeru modernom svijetu prenose, tumače, svjedoče i aktualiziraju. Takvo djelovanje svakako ne vrijedi samo za unutarcrkveno područje nego i za ono izvan Crkve. Stoga se dokumentom oslovljava i države i politike, ako je riječ o pojašnjenju odnosa između samorazumijevanja Crkve i samorazumijevanja države, koji se ne odvijaju uvijek i u svim političkim uređenjima bez konflikata. Pritom, iako se upućuje na nužnost religijskog i političkog dijaloga i suradnje sa zajedničkim ciljem ostvarivanja cjelovite ljudskosti, odnosno rasta i ostvarenja svake pojedinačne ljudske osobe, jasno se razgraničava narav i područje tih dvaju djelovanja. Očekivanja od države idu u smislu jasne zaštite vjerskih prava i slobode osobne savjesti, te jednakih prava prema svim religijama i vjerskim zajednicama koje pozitivno djeluju na području izgradnje zajedničkog dobra.

Zaključno: uloga teologije u određenju i realizaciji odnosa Crkve, države i politike

Iz navedenih dokumenata i njihova sadržaja jasno je da djelovanje i promišljanje CTI o politici, državi, različitim društvenim uređenjima, te odnosima Crkve prema njima, kada se uzme u cjelini i kontinuitetu, slijedi put zacrtan na Drugome vatikanskom koncilu, osobito njegovim dokumentima *Gaudium et spes*, *Apostolicam actuositatem* i *Dignitatis humanae*. To prije svega znači da se opetovano, jasno, ali i iznova argumentirano potvrđuje načelan stav Crkve o nemiješanju u unutarnji ustroj različitih društvenih i političkih uređenja, odnosno o čuvanju od izražavanja bilo kakvih preferencija prema određenim političkim sustavima ili konkretnim državnim doktrinama. U svim se teološkim očitovanjima principijelno ostaje uz koncilski stav prema kojemu se Crkva ne veže »ni uz bilo koji politički, gospodarski ili društveni sustav« te je zbog svog univerzalnog karaktera u stanju uzdići se iznad svih različitih političkih sustava i biti »vezom između različitih ljudskih zajednica i država«²¹.

Kao primarnu i temeljnu zadaću Crkve ističe teologija navještaj Božje riječi koji bi uvijek trebao zahvaćati cjelinu života. Iz te činjenice proizlazi i kršćansko uvjerenje u vrijednost i važnost dostojanstva svake ljudske osobe i univerzalnog ljudskog zajedništva. Upravo to dostojanstvo je razlog, kako je to jasno istaknuto i u teološkim promišljanjima CTI, zašto se članovi Crkve trebaju i moraju baviti politikom kao brigom i zalaganjem za opće dobro i dobro svake ljudske osobe. Štoviše, oni se ne smiju distancirati od takva djelovanja. Crkva, dakle, kao organizirana zajednica vjernika ne može i ne smije stajati po strani u izgradnji

---

²¹ Oba citata u rečenici GS, br. 42.

zajedničkog svijeta, iako svoje zalaganje u toj izgradnji ni na kojoj razini ne ostvaruje izravnim ulaskom u državne ili stranačke politike, ekonomske pogodbe ili bilo kakvo udi-oništvo u svjetovnoj moći. Ipak, budući da svoje poslanje navještaja Božje riječi izvršava konkretno, skrbeći za pojedinačno i zajedničko dobro svih ljudi i za cjelovit ljudski razvoj, nužna je njezina suradnja sa svim kulturama, narodima i državnim uređenjima, pri čemu mora paziti da se u toj suradnji uvijek radikalno i stvarno odriče svih sebičnih interesa. Iz temeljnog obilježja crkvenog navještaja i djelovanja proizlaze, dakle, prava i obveze zauzimanja Crkve za ostvarenje dostojanstva svake ljudske osobe i zajedničkog dobra u svim ljudskim zajednicama, u svim narodima i u svim društvenim uređenjima. To u svim političkim sustavima i društvenim uređenjima uključuje prije svega crkveno inzistiranje na temeljnim ljudskim pravima, kakva su pravo na dostojanstven život, pravo na slobodu vjerskog uvjerenja i njegova javnog prakticiranja te s tim usko povezano pravo na slobodu savjesti, što se u dokumentima CTI osobito ističe i razrađuje. Upravo se u tako opisanom smislu Crkva razumije kao sugovornica svake politike i svakog državnog uređenja u kojem se odvija njezin život i djelovanje te sve svoje članove, a osobito vjernike laike, potiče i obvezuje na konkretnu društveno-političku suradnju i suživot. To je jasno istaknuto i u svim dokumentima CTI u kojima se tematizira kompleksan odnos Crkve i politike.

Iako je kroz povijest Crkve bilo i slučajeva negativne sprege s politikom, obilježene nepotrebnim i lošim kompromisima, na Drugome vatikanskom koncilu, kao i u dokumentima CTI, primjećuje se izgradnja puno opreznijeg i suzdržanijeg crkvenog stava. Uz otvaranje Crkve svijetu potiče se građansku odgovornost samih kršćana i njihovo sudjelovanje u političkom životu u smislu suradnje s društvenim, političkim i kulturnim strukturama i djelovanja u njima, ali uvijek uz stalno upozorenje pročišćenja interesa koji bi trebali biti uvijek u službi općeg dobra i izgradnje pravednijeg ljudskog društva. Dakle, u teološkim pogledima o politici Crkva i država se ne promatraju kao dvije suprotstavljene ili nužno radikalno odijeljene stvarnosti, nego ih se promatra kao stvarnosti koje surađuju, te su teološka promišljanja nerijetko upravljena ne nekim apstraktnim nositeljima državnih i političkih vlasti ili političkim sustavima, nego upravo članovima Crkve koji su nositelji državnih službi, odnosno kreatori društvenih uređenja i političkih rješenja. U tim se promišljanjima apelira na vjerničku savjest i savjesno političko ophođenje s dostojanstvom ljudske osobe i zajedničkim boljitkom. To je koncilski duh i može se reći da tim duhom odišu svi dokumenti CTI koji dotiču tu problematiku. Analiza sadržaja pojedinih dokumenata upućuje na činjenicu da se nijedan od tih dokumenata u promišljanjima odnosa Crkve i politike ne pokazuje kao radikalna novost ili nagli zaokret u odnosu na koncilski stav, nego se pojedine dokumente može promatrati više kao različite akcente u kontinuitetu vremena. Dakle, promatra ih se kao iskaz svojevrsne stabilnosti i sigurnosti u ispravan način ostvarivanja navještaja evanđelja kao temeljnog poslanja Crkve u svijetu zacrtanog na Koncilu.

Isti će se takvi teološki stavovi o odnosu Crkve prema državi i politici nastaviti i u značajnim dokumentima crkvenog učiteljstva koji su slijedili nakon dokumenata CTI, kakvi su primjerice *Christifideles laici*, dokument Sinode o laicima iz 1987. godine,²² apostolska pobudnica, odnosno dokument Druge europske biskupske sinode, održane u Vatikanu

²² IVAN PAVAO II., *Christifideles laici, O pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu*, Zagreb, 1990.

1999. godine, a koji sadrži i misli Ivana Pavla II., *Crkva u Europi*,²³ dokument Kongregacije za nauk vjere *Doktrinarna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu* iz 2002. godine,²⁴ te brojni drugi dokumenti pape Ivana Pavla II., pape Benedikta XVI., a također i pape Franje. Nerijetko su se takvi dokumenti učiteljstva oslanjali i pozivali na sadržaje teoloških promišljanja CTI, a ta su promišljanja postajala uglavnom poznata upravo preko dokumenata ili izričaja učiteljstva u kojima bi u svoje vrijeme našli odjek ili primjenu. Kao primjer možemo spomenuti veoma zanimljivu povijest i primjenu u našoj javnosti poznate sintagme o »grijehu struktura«. Riječ je o teološkom pojmu koji se odnosi na društvene, političke, ekonomske i kulturne sustave i institucije koji su korumpirani grijehom i nepravdom. Tim se konceptom 1967. godine koristio papa Pavao VI. u svojoj enciklici *Proglašenje radničke klase*, gdje uočava da je za rješnje društvenih problema potrebno reformirati nepravedne strukture i sustave. Vidjeli smo da godinu dana kasnije CTI izdaje dokument *Ljudsko promaknuće i kršćansko spasenje* u kojem na osobit način problematizira institucionalizirani grijeh i grešne strukture, a važno je istaknuti da se CTI bavio tom tematikom i u vrijeme izdavanja dokumenta Pavla VI., što ukazuje na mogućnost da se papa vrlo vjerojatno okoristio teološkim promišljanjem u nastajanju, koje mu je već moralo biti poznato. Kasnije će (1987.) Ivan Pavao II. u više navrata govoriti o grešnim strukturama i potrebi njihove preobrazbe. U svojoj socijalnoj enciklici *Sollicitudo rei socialis* izriče jasnu definiciju strukture grijeha kao moralnog zla ljudske pohlepe za vlašću i materijalnim.²⁵ U pobudnici *Ecclesia in America* (1999.) na sličan je način osudio društvene grijehe koji vape u nebo.²⁶ U enciklici *Centesimus annus* (1991.) govori o ljudskom životu uvjetovanom »specifičnim strukturama grijeha koje sprečavaju punu realizaciju ljudi« i »otežavaju život prema istini«²⁷. Također i papa Benedikt XVI. 2009. u enciklici *Caritas in veritate* upozorava kako izvorni grijeh ne utječe samo na pojedince nego i na ekonomske, društvene i političke sustave i strukture.²⁸ Konačno, u Hrvatskoj nam je poznato kako je 1997. snažno u javnosti odjeknula božićna poslanica zagrebačkog nadbiskupa kardinala Josipa Bozanića u kojoj je za oslikavanje stanja poslijeratnog siromašenja brojnih građana u Hrvatskoj upotrijebio istu sintagmu »strukture grijeha«.²⁹

---

²³ IVAN PAVAO II., *Ecclesia in Europa – Crkva u Europi, Apostolska postsinodska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim muškarcima i ženama te svim vjernicima laicima o Isusu Kristu koji živi u svojoj Crkvi – izvoru nade za Europu*, Zagreb, 2003.

²⁴ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinarna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu*, Zagreb, 2003.

²⁵ IVAN PAVAO II., *Sollicitudo rei socialis* (30. 12. 1987.), br. 36–37. Tekst enciklike: https://csnc.hbk.hr/wp-content/uploads/2020/05/ivan_parvao_ii_sollicitudo_rei_socialis.pdf (4. 12. 2023.).

²⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Ecclesia in Europa*, br. 56. Tekst pobudnice: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_22011999_ecclesia-in-america.html (4. 12. 2023.).

²⁷ IVAN PAVAO II., *Centesimus annus, Enciklika povodom stote godišnjice Rerum novarum*, Zagreb, 2001., br. 38.

²⁸ Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate, Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini upućena biskupima, prezbiterima, đakonima, posvećenim osobama, vjernicima laicima i svim ljudima dobre volje*, Zagreb, 2010., br. 34.

²⁹ Tekst poslanice na poveznici: <https://ika.hkm.hr/novosti/bozicna-poruka-zagrebackog-nadbiskupa-josipa-bozanicana-djelu-je-grijeh-struktura-sto-su-ih-omogucili-zakoni-i-propisi-kojima-prvotni-cilj-nije-bio-opce-dobro-covjeka-i-zajednice-ovo-nase-dr/#> (4. 12. 2023.).

Analiza dokumenata CTI i njihova odjeka potvrđuje da je od koncilskog vremena pa sve do suvremenih izričaja teološka misao bila ona koja je svojim pozitivnim doprinosom, prije svega poticajem za stalnim dijalogom sa svijetom, uvelike određivala i oblikovala pozitivan odnos Crkve i politike, odnosno Crkve i državnih uređenja. S druge strane, upravo se crkvena teologija pokazuje kao snažna i argumentirana kritika svijeta i svih društvenih uređenja ukoliko odstupaju od temeljnih načela naravnog dostojanstva i slobode svake ljudske osobe i vrijednosti univerzalnog ljudskog zajedništva. U tom se smislu teologija ne zadovoljava ni s jednim konkretnim oblikom društvenoga uređenja, pa ni demokracijom, koju se u zapadnom svijetu smatra vrhuncem političkog razvoja, nego se njezina kritika usmjerava na svaki oblik društvenog uređenja, prisiljavajući ga da se ne zatvara u samozadovoljstvo, nego da njeguje stalnu potrebu preispitivanja vlastita razvoja do sve savršenijih oblika uspostave slobode i ostvarenja dostojanstva svake ljudske osobe i boljitka društva u cjelini. Takvim se stavovima još jednom očituje važnost proročke službe teologa u Crkvi kojom podupire navjestiteljsku i učiteljsku službu hijerarhije, odnosno služi joj na korist svijeta i čovjeka u svakom vremenu.

Od dokumenta do dokumenta CTI može se ponekad potvrditi, a ponekad i osporiti najčešća kritika upućena teologiji u njezinim promišljanjima i smjernicama vezanim uz odnos Crkve i politike, a to je prigovor da je u svom akademskom govoru nerijetko apstraktna i nerazumljiva, premalo konkretna, a previše općenita, pa onda kao takva i nedovoljno korisna, odnosno neprimjenjiva na konkretne društvene prilike i probleme stvarnog svijeta, kao i nedostatna i nedorečena u očekivanim praktičnim rješenjima. Ovdje treba reći da, iako je cilj teologije primarno upozoravati vjernike na teološko-moralne temelje koji usmjeravaju političko djelovanje i tako stvarati okvir za dijalog i suradnju Crkve i politike, u tim dokumentima CTI uz jasan moralni okvir odnosa Crkve i politike prevladavaju i veoma konkretna i korisna upozorenja i za Crkvu i za politiku, jasne granice djelovanja i kompetencija, te snažna i konkretna upozorenja na opasnosti kako nedjelovanja tako i prekoračenja ovlasti i granica. Izražava se jasna kritika kada su u pitanju nepravde i izopačenja koja se tiču osobito vrijednosti ljudske osobe i značenja općeg dobra. Nedostatak možda priželjkivane veće konkretnosti u nekim ukazima o odnosima Crkve i politike može se razumjeti i opravdati zbog katoliciteta i univerzalnosti Katoličke Crkve, pa onda s tim u skladu i njezine teologije na najvišoj razini, jer bi svi dokumenti CTI trebali odgovarati općim načelima Crkve primjenjivim na svaki njezin dio. Osim toga, treba razumjeti da ti dokumenti proizlaze iz ograničenog kruga teoloških intelektualaca te su kao takvi svojim rasponom podložni i onoj prirodnoj ograničenosti perspektiva, kultura, povijesti i iskustava. U tom smislu mogu se razumjeti ograničenja, a ponekad i nedostatak pluralizma u stvaranju i ponudi različitih pristupa politici i odnosima Crkve prema njoj.

Drugi je prigovor možda i opravdaniji, a to je činjenica da većina tih dokumenata nije dostupna širem krugu vjernika i uopće svih ljudi, te stoga nisu od veće, odnosno šire koristi ni u pastoralnom radu ni u obrazovanju vjernika laika, osobito onih vjernika koji se izravno bave politikom. Razlog je ne samo u nedovoljnim prijevodima dokumenata nego možda i u primarnom cilju CTI, koje je zamišljeno prije svega kao teološka pomoć crkvenom učiteljstvu. Tim je viša odgovornost crkvenog učiteljstva na različitim razinama da se sadržajima tih dokumenata služe, da se njime okoriste, ne nužno samo na način da ih preuzimaju nego

i na način da ih problematiziraju, preispituju njihovu primjenjivost, kritički ga iznose i nude za raspravu. U sve većim iskoracima suvremene Crkve prema sinodalnosti postoji nada da će se i to s vremenom mijenjati i da će vrijedni sadržaji tih i budućih dokumenata CTI naći svoj put do šireg kruga vjernika. Tako bi se teologija kao služba Crkve u širem smislu jasnije očitovala navjestiteljicom spasenja i služiteljicom općeg dobra.

SUMMARY

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CHURCH, STATE AND POLITICS ACCORDING TO DOCUMENTS OF THE PAPAL INTERNATIONAL THEOLOGICAL COMMISSION

The paper explores the documents of the Papal International Theological Commission, a renowned theological body established after the Second Vatican Council with the intention of fostering a more fruitful collaboration between theology and the church hierarchy. For the purposes of this paper, these documents, totaling 30 and issued between 1969 and 2020, are analyzed in terms of their contribution to the complex relationship between the Church, state and politics. By meticulously examining all the Commission's documents, the paper scrutinizes current theological viewpoints, arguments, and incentives related to the relationship between the Church and politics, seeking an answer to whether church theology merely provides apologetic arguments for existing positions of the church hierarchy regarding states and politics, or whether it in some way conceptualizes, directs, and co-shapes them. An attempt is made to define the concrete contribution of theology to the definition and realization of this complex relationship. These documents are analyzed in relation to the preceding conciliar documents, but also considering the context of the time in which they were produced, especially in relation to the contents of some teaching documents that emerge after them.

The research confirms that post-conciliar theological thought, with its positive contribution primarily as a stimulus for ongoing dialogue with the world, greatly influenced and shaped the positive relationship between the Church and politics, or between the Church and state systems. At the same time, it provided strong and reasoned criticism of the world and all social systems that deviate from the fundamental principles of the natural dignity and freedom of every human person and the values of universal human solidarity. In this sense, it is shown how theology is not satisfied with any specific form of social organization, but its criticism is directed at every one, compelling it not to become complacent but to nurture a constant need for self-examination and development towards ever more perfect forms of freedom and the realization of the dignity of every human person and the improvement of society as a whole. Such attitudes demonstrate the importance of theology's prophetic ministry in the Church, supporting the heralding and teaching function of the hierarchy and serving it for the benefit of the world and humanity in every age.

KEY WORDS: *International Theological Commission, Church, Politics, State*